

hemel van Barbizon vond hij de ware klassieken in den Zaaier en den Spitter, gelijk de dichter der Georgica hen ook had zien staan in hun veldwerk. Als de herder, die van Paschen tot St. Maarten in de open vlakke verkeert, las ook Millet het Boek, waarin de sterren de runen zijn.

In waarheid, voor hem bestond niet de onderscheiding klassiek en modern. In zijn „vraie humanité” vond hij „la grande poésie”, die van alle tijden en volken der aarde is. Zijn kunst geeft nooit de figuur alleen. Ook niet een omgeving, waarin een zeker persoon zou thuis hooren. Hij schildert niet om te schilderen, maar wil in samenhang uitbeelden den mensch en de hem eigen sfeer, waarin hij werd gesteld te arbeiden. *L'art de Millet n'est pas une partie de plaisir. C'est un combat.*

Deze kunst openbaart het leven en den arbeid als een onverbreeklijke Eenheid. Zelfs dan, als hij in een landschap-schilderij den winter in zijn melancholieke verlatenheid weergeeft, wordt in eerste aanschouwing al gevoeld, hoewel de boer zelf afwezig is, dat dit holle gebied rondom Chailly den Arbeid behoort. Landbouwwerktuigen als ploeg en eg zijn geen voorwerpen van stillevens in zijn *L'Hiver* en „*Novembre*”, maar getuigers in rust van het veldwerk, dat was en zal zijn. 'n Landschap in den zin zooals wij het kennen van Jan van Goyen en Hobbema, is zulk een gezicht van Millet niet. Het heeft iets plechtigs. Toch stemt het niet treurig, al is het indrukwekkend. De schilder houdt van het eenzame land in den donkeren tijd, dat de zwermen kraaien het veld afschuimen en in beweeglijke wolken zich tegen de grauwe hemelen werpen. „O, gij, veld en woud in uw rouwgewaad,” roept Millet. „Ik zou veel verliezen, zoo ik u niet zag.” Voor niets ter wereld zou hij het winterlandschap willen missen en mocht men hem voor willen stellen, in dien somberen tijd naar de weelderige heerlijkheid van Provence te trekken, hij zou ronduit weigeren. Hij zelf hoort als zijn arbeiders

bij den grond, die bewerkt moet worden. Hij staat er als geworteld en kan niet verplaatst worden. Als hij met Sensier een korte reis naar den Elzas en Zwitserland onderneemt, krijgt Millet heimwee. De Alpen kunnen hem niet houden. De vlakke roept en hij komt.

Als hij na 1866 zijn grootsch werk van den kreet der aarde, waarin den strijd uitgebeeld werd van den landman tegen de natuur, die niets voor niets loslaat van haar schatten, afsluit en er toe komt, het landschap-om-zich-zelf in de pracht van zijn ruimte en oneindigheid te geven, zoo is het toch ook in het werk van deze nieuwe periode, dat hij geboeid wordt door de aarde als den bodem, die bewerkt moet worden. Hier wordt het brood der menschen geboren. Achter zulke schilderijen is een mensch te zoeken, die meer dichter dan schilder is. Bij Millet wordt het penseel een schrijfmiddel, om uitdrukking te geven aan de gedachten, die zijn gemoed vervullen. In zeker opzicht is deze kunstuiting voor hem te beperkt. Hij grijpt naar de pen en geeft ruimte aan zijn bruisend gevoel in de menigerhande brieven aan Sensier, die een belangrijk boekwerk vormen en van groote beteekenis zijn voor het werk van Millet zelf in het bijzonder en tevens ook voor de kunst van zijn eigen tijd en van vroeger. Millet werd door veel geboeid; hoewel veel arbeidend, als zijn hoofdpijnen hem niet tot werkloosheid bonden, was hij vol belangstelling voor hetgeen anderen deden of hadden gedaan. Alle werk, dat in oprechtheid en ernst was volbracht, trok hem aan en hij kon niet nalaten, daarvan te getuigen. Wat in de diepten van zijn hart roerde, dat klonk hem naar de keel en hij moest ervan spreken.

Zij, die graag de mooie schildering bewonderen en er behagen in hebben, na te gaan, hoe fijn en knap een werk „gedaan” is, kunnen voor een werk van Millet teleurgesteld worden. „*La belle peinture*” om zich zelf, is hier niet te vinden. Bij een rijk woudinterieur met de brillante lichtfonkeling van